

פרשת מטות מסעי

מטות

ויביאו אל משה וכו' את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה. ויצאו משה וכו' לקראתם אל מחוץ למחנה.

אתמהה אחר שכבר נכנסו אנשי צבא לתוך המחנה יצאו משה וכו' לקראתם מחוץ למחנה, י"ל שמחנה הנכתב קודם הוא מחנה ישראל ומש"כ ויצאו הוא מחנה לוי, וכן מצאנו שכוונת מחנה אינו שוה כמש"כ להלן פסוק י"ט ואתם חנו מחוץ למחנה ופירש"י חוץ לעזרה.

עוד יש לומר ליסוד מוסר, הנה משה יצא לקראתם לכבדם כמו שעושים לשבים מהמלחמה, (כן ראיתי במפרשים בשם חז"ל, אבל רש"י כתב לפי שראה נערי ישראל חוטפים מן הביזה), ואח"כ הוכיחם משה על שהחיו הנקבות, והיה ס"ד דאילו ידע משה מקודם שלא עשו כמצוה והחיו הנקבות לא הי' מכבדם, ולכן כתבה התורה פסוק ויביאו קודם, להגיד שגם אם משה הי' יודע והי' בדעתו להוכיחם לא הי' נמנע גם לכבדם על הטוב שעשו, ואין עברה מכבה מצוה.

(וכמו שזכורני בעת שהייתי בישיבת פוניבז' ולמדתי כל ליל מוצאי יוה"כ בקול, ובבקר בא המשגיח ר' אבא זצ"ל ניגש אלי ואמר לי למדת כל הלילה, פיין, והלך לו וחזר שנית אלי ואמר כלום לקחת בחשבון ששמעו קולך בכל הסביבה (כי הישיבה הי' על ההר) ויש נשים וחולים וחלשים שלא יכלו לישון אחר הצום, שמת לב? והלך לו. לא נמנע מלשבח הטוב ולא עירבב ההודאה עם התוכחה, והבן).

ויאמר אלעזר הכהן וגו' זאת חוקת התורה.

כבר עמדו המפרשים על מש"כ כאן חקת התורה, ולכאורה יש לישב בפשיטות כי כך הלכה בשו"ע לגבי כבוד אב או רב שאסור לומר לו שטעה אלא יאמר כך כתוב בתורה, וכאן נאמר שמשה טעה שלא אמר הלכות הגעלה, וע"כ דיבר אלעזר כההלכה בשו"ע.

ונקרב את קרבן ד' איש אשר מצא וכו'.

לכאורה הי' צ"ל איש הקריב קרבן אשר מצא, ויש לישב ע"פ מש"כ בחת"ס שוודאי גדול ענין קרבן וצדקה אבל עיקר קרבן הוא כמוש"כ יקריב מכם, שהאדם בעצמו בהנהגתו יתקרב אל ד', ולפי"ז שפיר כתיב ונקרב קרבן איש, פי' כל אחד הקריב עצמו, ושוב נדרש גם למטה הביא גם כלי זהב, (ואולי זו כוונת חת"ס עיי"ש).

(אמרתי זאת בעת יום תפילה בפרעשבורג כ"ח תמוז תשס"א בעת שהחריבו וחפרו בחלקת קבר חת"ס רח"ל שם, והצעתי שכל אחד יתן צדקה וגם יקבל על עצמו איזה קבלה טובה).

כה עשו אבותיכם בשלחי אותם מקדש ברנע.

וצ"ב מה שייכות יש ענין בני גד ובני ראובן לענין המרגלים, וכנראה שלרש"י הוקשה זה, ולזה פי' שיהיו סבורים שאתם יראים מפני מלחמה וחוזק הערים (וכמו במרגלים).

ואולי יש לפרש עוד, דיש לדקדק בלשון הפסוק דגבי בני גד ובני ראובן כתיב ויראו את הארץ, וכן כאן אמר משה שכך הי' במרגלים ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ, וי"ל דתלוי הדבר במושג כבוש הארץ אם עיקר כבוש הארץ בשביל שיהי' לנו נחלה, או זה אינו עיקר כלל אלא כך המצוה שנכבש את הארץ ונשב בה היותה גבוה מכל הארץ בגדולתה ומעלתה.

וכך היה אצל המרגלים שהם הסתכלו על אר"י כארץ נחלה ולכך כחדו, אבל יהשע וכלב אמרו נעשה סולמות ונעלה, כי העיקר הוא המצוה וכמו שאמרו אם חפץ בנו ד'. וכן נדקדק כאן שבני גד ובני ראובן אמרו תחילה לא נשוב וכו' עד התנחל, אבל משה אמר להם זה הדבר וכו' שיעבור כל חלוץ לפני ד', אם תחלצו לפני ד', ולא הזכיר כלל ענין נחלה, ואח"כ קבלו עליהם כמו שאדוני דובר, והוא החילוק דמה שהם רצו בעבר הירדן בלי כבוש אר"י כי היה להם טענה שהארץ ארץ מקנה והיא נחלה טובה, מפני שהם הסתכלו על אר"י כארץ נחלה, אבל אילו דנו עיקר אר"י על המצוה של כבוש אר"י אין זו טענה כלל, וזהו שכתוב ויראו הארץ בראיה פשוטה, נמצא ענין בני גד ובני ראובן כענין מרגלים ממש, והוא מה שאמר משה זולתי יהשע וכלב, דלכאורה מה זה ענין לכאן אלא להורות כאמור כי כך צריך לראות כמו שהם ראו.

(ויש להוסיף עוד מה שמשה צירף להם חצי שבט מנשה אע"פ שלא נאמר שבקשו, לפי מש"כ בבית אב לבאר הא שנאמר ובני מכיר בן מנשה גדלו על ברכי אביו, כי יוסף הוא עיקר הגלות, והיינו שלימד שלא לעלות לאר"י בלי צווי ד', משא"כ בני אפרים יצאו לפני העם, וע"כ צירף להם משה חצי שבט מנשה שהם חונכו שאין אר"י אלא צווי ד').

מסעי

וגבול ים והי' לכם הים הגדול וגבול זה יהי' לכם גבול ים.

צ"ב כפלי לשונות הגבול בזה, והנה כתב הג"ר מיכל פיינשטיין יסוד חדש מחמת הקושיא דאיך ס"ל לר"ת בתוס' שהאיים כנגד אר"י יש בהם חיוב תרו"מ, הרי ודאי לא נכבש לא בכבוש ראשון ולא בכבוש שני, וחידש הגרי"מ דעובי הגבול מתקדש ממילא ע"י שנתקדש הקרקע של אר"י (כמו שמצאנו בעובי חומת העזרה), וע"כ כיון שנתקדשה אר"י נתקדשה הגבול וכל רוחב הים והאיים בתוכו יש להם קדושת גבול. ולכאורה זה מבואר בפסוק וגבול זה יהיה לכם גבול ים, פי' דהיה לו שם וקדושת גבול.

וישב בה עד מות הכהן הגדול.

משנה במסכת מכות (י"א) לפיכך אמותיהם של כהנים מספקות להם מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו, וכבר הקשו בשם הגר"ח, למה אמותיהן ולא הכ"ג בעצמם או שלוחיו (על אביו כבר תירץ התפאר"י שבדרך כלל הכה"ג הי' בנו של כה"ג, ממילא לא שייך שיהי' לו אב). ואולי י"ל דלכאורה קשה הלא הרוצחים רצו לחזור לביתם ולמשפחתם, וכלום בגלל שיש מי שמפרנסם בגלות ימנעו מלהתפלל שיוכלו לחזור.

וי"ל דמדת הכרת טובה הוא שורש כל המדות כמו שמצאנו בענין משה רבינו ע"ה שאפילו לגבי דומם צריך להכיר טובה ומכל שכן לחי, וכבר איתא בחוה"ל שאין גרוע מכפוי טובה, והמדות לא מתחלקות בין אדם לחברו לבין אדם למקום, ומי שאינו מכיר טובה לאדם על טובתו אינו מכיר טובתו של הקב"ה שזוהי ההקדמה לשער עבודת ד'.

ועל כן כיון שהיתה להם טובה מאת אמותיהן של כה"ג כדי שלא יתפללו על מיתתו כבר לא יכלו להתפלל כן, ולא עוד אלא שכבר אין תפילתן מתקבלת כי התפילה שייך למי שמכיר טובתו של מקום (ג' ראשונות וג' אחרונות) וממילא לא הי' תפילתם ראוי לקבלה.

ובזה א"ש למה לא שלח כה"ג עצמו או שלוחיו, שהרי כה"ג אשם בזה שהוצרך לילך לגלות כדאי' בגמרא שהיה להם להתפלל, ואם כן הי' מחויב לשלוח להם מזונות אם אמותיהן לא שלחו, וכיון שהוא הי' מחויב הרי רק קיים חובתו ואין ע"ז כ"כ חיוב הכרת טובה, והבן.

(הכל מכת"י)

שיחה -מתנות מן השמים

תנאי שתהיה מתנה מן השמים מה הוסיפו בזה להתנות להיות באים בכח התורה.

ונראה להבין דבריהם הק' בדברי החובות הלבבות בשער הכניעה (פרק ד), וז"ל: "כי רוב הממון בעולם יהיה לאחד מג' דברים לטובו מאת הבורא יתברך או לנסיון ומבחן או לנקמה ומכשול, וסימן הטובה שיהיה בעליה טרוד בקיום חובות הבורא מהתעסק בה ותהיה סיבה להוסיף במעשה לאלהים ולא ישים לבו לטובה ההיא ולא יבטח עליה ויוציאה בחובות הבורא דומה למה שמספר איוב ממנהגו בממונו והיאך היה מוציאו בחובות הבורא ואמר במעוט בטחונו בו אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי וסימן הנסיון והמבחן שיהיה בעל הממון טרוד בהרגשתו על שמירת ממונו ולהוסיף עליו ולפחד עליו מן הפגעים כו' ובעליו מנוסה בו אין לו ממנו אלא אורך הדאגה בעבורו ושמירתו ושיהיה בא עליו לידי חשבון ובכמותו אמר הכתוב כי כל ימינו מכאובים וגו', וסימן הנקמה שיהיה בעל הממון טרוד בתענוג בו ובהנאה מפרוע חובות הבורא וחובות בני אדם שהוא חייב ממנו ושכח בעל הטובה ולא ירגיש במה שהוא חייב עליה מהעבודה כמ"ש הכתוב והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן וגו' ואמר והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם וגו', וזאת היא הנקמה בדמות הטובה", עכ"ל.

והמבואר בזה כי אין הטובה או הרעה של קנייני העושר נגזרים מן השמים, אלא העושר מושפע מן השמים, ותלוי הדבר במעשיו של אדם לכלכל עניניו באופן שתהיה מתנתו לטובה ולברכה בזה שאינו נותן לבו אל עשרו אלא פונה לעבודת הבורא, באופן שתהיה עשרו סיבה לעבודת ה', והוא מוציא ממנו רק לרצונו ית', כי אין לו חבה לממונו והוא כדבר חוץ ממנו והוא רואה עצמו רק כגזבר לענייני מצוה וצדקה, וזה עשירות לטובה.

ולא מבעי מי שמדמה שהכל שלו ולעצמו להתענג וליהנות, שזה נקבע שמו עשירותו לרעתו, אלא אפילו מי שגורמים לו קנייניו מלחמת יצר בזה והוא דואג על ממונו, גם אצלו אין זו ברכה אלא בחינתו מתנסה ולא נשאר לו אלא דאגתו בממונו.

ועד כמה צריך האדם להיות רחוק מחמדת ומחיבוב ממון, מציין לנו החוה"ל כמו אצל איוב, נראה מה שנאמר שם (איוב כט. יב - טז) "כי אמלט עני משוע ויתום ולא עזר לו: ברכת אבד עלי תבא ולב אלמנה ארנן: צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי וגו': אב אנכי לאכיונים: וגו', ושם (לא. טז - כד): "אם אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה: ואכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה: אם אראה אוכד מבלי לכוש ואין כסות לאכיון וגו': אם שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי וגו' ע"כ, הרי גדול היה איוב בפרנסת עניינים לאין שיעור.

מן האזהרות שהזהירה התורה בהן ביותר הוא עוון עבודה זרה, וכבר מנה המשגיח הגה"צ רבי ירוחם זצ"ל את המקומות שהתורה הזהירה בהן על ע"ז לעשרות, הן לפני מתן תורה והן לאחר מתן תורה, מפני גודל יצר האדם בזה.

ושמעתי ממרן החזו"א זצ"ל שאמר בשם המהר"ל שבשעה שאנשי כנה"ג השביעו את יצרא דע"ז שיצא (סנהדרין דף סד.), הוא בקש שיתנו לו יצר אחר במקומו, ושאלוהו במה יונח דעתו ואמר ביצרא דממונא, והסכימו לזה. ואמר מרן זצ"ל דמשמע מזה שיצרא דממונא הוא מתולדות יצרא דע"ז, וממילא נבין שורש גודל היצר בזה וכמה צריך להזהיר וללחום נגדו.

ולפי דברינו, הרי מבואר הדבר בגמרא כתובות (דף סח.) כל המעלים עין מן הצדקה כאלו עובד ע"ז, כי הוא מעין ע"ז מממש. ואין הבדל בזה בין עשיר שיש לו הרבה, בין עני שאין לו אלא מעט, כי מה לי אם מחבב את הפרוטה שלו או את האלפים, זה כזה מתולדות יצר הנ"ל. וצדיק באמונתו יחיה.

ובמדרש (כב, ו): "ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד הלכה שלש מתנות נבראו בעולם זכה באחת מהן נטל חמדת כל העולם זכה בחכמה זכה בכל זכה בגבורה זכה בכל זכה בעשר זכה ככל אימתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום שכן שלמה אומר כו' כי עת ופגע יקרה את כלם וכן ירמיה אומר כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל וגו' ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקדוש ברוך הוא סופן להפסק ממנו שנו רבותינו שני חכמים עמדו בעולם כו' אחיתפל מישראל ובלעם מאמות העולם ושניהם נאבדו מן העולם וכן שני גבורים עמדו בעולם כו' שמשון מישראל וגלית מאמות העולם ושניהם נאבדו מן העולם וכן שני עשירים עמדו בעולם כו' קרח מישראל והמן מאמות העולם, ושניהם נאבדו מן העולם למה שלא היה מתנתן מן הקדוש ברוך הוא אלא חוטפין אותה להם, וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קנינים מנין ממה שכתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן וגו', ע"כ דברי המדרש.

והדברים כשלעצמם הם נפלאים, עד כמה גנו חז"ל חמדת וחיבוב ממון, אך ביותר אם נשתדל להבין אמרם ודקדוק דבריהם, כי לכאורה מה שייך לומר 'חטפו להם', וכי אדם יכול לחטוף חכמה גבורה ועושר? גם צ"ב אחר שהתנו

ומה נפלא איפה דבריהם ז"ל בגמרא בבא בתרא (דף טו:):
 "א"ר אבא בר שמואל איוב וותרן בממונו היה מנהגו של
 עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו",
 וברש"י שם: "מי שיש לו מלאכה מועטת לעשות אומר
 לפועל חצי פרוטה אני נותן לך ונלך אצל חנוני ונקנה
 בפרוטה ככר או ביצים ונחלוק ואיוב ויתרה לחצי השני
 משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה רע בעיניו לדקדק בדבר
 קל שאינו ממון" עכ"ל, והוא פלא שאחר כל השבח הזה
 הנאמר בפסוקים הנז' לא מצאו חז"ל להפליג נדיבות לבו
 של איוב אלא בחצי פרוטה.

אמנם חז"ל הק' ירדו לעומק מדותיו של אדם, כי יש מי
 שנותן צדקות גדולות ועדיין אין אנו יודעים שבאמת רחוק
 הוא מחמדת ממון, כי יש שנותן מפני הרגשות לבו של
 שביעת רצון או רחמנות, ויש מפני כבוד מדומה, אבל כאן
 אנו דנים ממעלת האדם שקנין ממונו לברכה, שאינו מחבב
 ממונו ואינו חומדו, נתינתו שלו בבחינת ויתור מפני
 שידוע שאינו שלו ואינו אלא כגזבר על ממונו - שאיוב
 וותרן בממונו היה, וכל עוצם פזרונו היה משורש מדה
 נעלה זו - ומוותורו על חצי פרוטה אנו רואים זה, בדבר
 קטן דייקא שאין שם 'נדבנות' נקרא עליו, בכאן הוכיח
 מדתו.

וכמה תוכחה מזה לגבי הרבה עשירים ובעלי צדקה, הם
 אמנם נודבים צדקה, אבל ויתור אפילו על חצי פרוטה מאן
 דכר שמיה, וד"ל. וכמה אפשר לבחון בזה בני אדם במו"מ
 מה מצבו במדה זו [וכבר אמרתי הערה זו לפני מרן
 מבריסק זצ"ל וקילסה].

ויש מקום להעתיק כאן את דברי הרבינו בחיי בספר כד
 הקמח (ערך עושר) וז"ל: "מן הידוע כי לא היה אדם
 מעולם להוט אצל העושר אלא אם כן היה לבו פנוי וריק
 מן החכמה, כי כל מי שטעם טעם חכמה יתחייב שיהיה
 העושר נבזה בעיניו נמאס ושיהיו כל קניני העוה"ז אצלו
 בעיניו הגופניים במדרגה התחתונה בתכלית הפחיתות
 כו' כי הוא ית' העושר האמיתי הקיים וכו' עכ"ל, ודבריו
 הק' תורת אמת בהשקפה הנצרכת לחכם, להיות ממונו
 וקנינו לטובה ולברכה ולהיות הוא נחשב חכם ושלם.

בודאי כל קניני האדם, וכל עשירותו מתנה היא מן
 השמים, אבל אם זו לטובה, תלוי הדבר בגישתו של אדם,
 אם בא הוא בכח התורה לכלכל דבריו במשפט התורה
 וידוע שאינו שלו, ולא ירום לבבו לומר כחי ועוצם ידי עשו
 לי החיל הזה, אבל מי שמדמה שאחר שניתן לו מן השמים
 הוא שלו ולצרכו כאילו בכחו ועוצם ידו הגיעו, זה הנקרא
 חוטפו לו, ואז אין קנינו קיים, וכלשון החובות הלבבות
 שלא ישאר בידו אלא הדאגה בממונו.

וכל דברי המדרש סובבים על זה כדאיתא שם עת ופגע
 יקרה את כולם וכו', וסופן להפסק ממנו וכו', שניהם
 נאבדו מן העולם וכו' והם גלו תחילה עיי"ש, כי רק מי

שמשכיל להפוך קניני ממונו להיות לו לטובה ולברכה
 ע"י שאין ממונו נחשב אצלו בשלו, אלא להיטיב בהן
 ולהתחזק על ידם בעבודת בורא כמובא מקרא (ירמיה ט.
 כב - כג) "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור
 בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו: כי אם בזאת יתהלל
 המתהלל השכל וידע אותי, פי' בודאי יש מקום בחכמתו
 ובגבורתו ובעושרו, אבל רק אם הוא סיבה להיות השכל
 וידוע אותי, אם זה מביאו לתוספת בעבודת ד'."

ותחילת דברי המדרש נאמר: "הלכה היא", אמנם זוהי
 הלכה מהליכות עולם שידע אדם לכלכל עניניו בכח
 התורה. והנה לב האדם אין חקר, עמוקה עצה בלב איש,
 והאיך יאבד אדם לב מתנה בעד בצע כסף. ובמשלי (כג.
 כו.) תנה בני לבך לי, ואמרו (ברכות דף כ.) רחמנא לבא
 בעי, ועיקרו של לב ניתן לאדם לקיים כתבם על לוח לבך
 ולמסור נפשו לקיים בכל לבבך, והאיך יוציא לבטלה נכס
 יקר זה להיות נמשך לבו אחרי ממונו.

וכבר אמרו במדרש שם (כב, ח): "לב חכם לימינו, אלו
 הם הצדיקים שהן נותנין לבם לתורה שהיא מימין כו' ולב
 כסיל לשמאלו, אלו הן הרשעים שהן נותנין לבם להעשיר
 כו' לב חכם לימינו, זה משה. ולב כסיל לשמאלו, אלו בני
 ראובן ובני גד, שעשו את העקר טפל ואת הטפל עקר,
 שחבבו את ממונם יותר מן הנפשות" ע"כ במדרש, ומי
 שנותן לבו לתורה לא יקשה עליו כלל להוציא לדבר
 מצוה.

ושמעתי שאירע אצל מרן זצ"ל שאחד מבניו נכנס לדירה
 חדשה והיו שם הדלתות כנוהג החדש שלא היו סובבים על
 צירים אלא מתגלגלים הנה והנה, ושאל את מרן זצ"ל מה
 דינם בענין מזוזה אם יש לזה דין מזוזה להתחייב ולברך,
 ואמר מרן זצ"ל הדבר ספק אצלו, ויש עצה לצאת מן
 הספק, והורה לשנות דלתות כל הבית, ולא חס על שום
 הוצאה לקיום מצוותיו ית', אם כי צמצם בכל פרוטה
 להוצאות תענוגי עוה"ז.

וכבר הזכרנו עוצם פזרונו של גדולי הדור, כי לא היה
 לבם לזה, ובבית מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל היה הכל
 הפקר, ולא נשאר לו כמעט ספר בבית זולת הגמרא שלמד
 בה, ובא אדם והוציא גם את הארון ספרים, ולא הקפיד
 כלל כי אמר אינו שלו, ופעם כשמרן זצ"ל בבחרותו כתב
 דברי תורה, בא אדם וחטף ממנו העט מידו, ולא הרשה לו
 הגר"ח להקפיד על זה! כי לב חכם לימינו בדברי תורה.

והדברים לא נאמרו לבעלי כיס גרידא, אלא כל אחד ואחד
 מאתנו במה שיש לו, כי הבחינה היא דייקא בחצי פרוטה
 כמו שאנו למדים ממעשה דאיוב, והמחבב אלפיו מחבב
 פרוטתו, ונתבאר לנו עד כמה דברים אלה הם עיקר מעלת
 האדם, ומי שבא בכח התורה זכה בכל, זכה בחמדת כל
 העולם, כדברי המדרש.

(ב"א שיחות)